

# TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU ETTEKANDEPÄEV Raamatukogud eesti kultuurivara kaitsel

Tartu Ülikooli Raamatukogus 31. mail 2000. a.



**Tartu 2000**

# Päevakava

## Avasõna

**30 aastat restaureerimistegevust Tartu Ülikooli Raamatukogus Ene Sarap TÜR**

Ettekanded

### Mida raamatukogu säilitab – infoteaduslik vaade

Kurmo Konsa Eesti Postimuuseum

### Varade säilitamisest TÜR Raamatukogus ja ülikooli vanad kogud

Kersti Jalas TÜR

### Kogude säilitamisest Eesti Rahvusraamatukogus

Mari Siiner ERR

### Eesti trükise seisund ja säilivus. Projekt THULE keemiliste uuringute metoodika ja tulemused

Jaan Lehtaru Eesti Rahvusarhiiv

### Vanemate eestikeelsete gloobuste säilivusest. “Maailmakera” restaureerimine

Ene Sarap TÜR

### Kaantesse peidetud raamat. Senitundmatu Tallinna trükis 1649. aastast

Ellen Allikas, Tiiu Reimo EAR

### Eesti unikaalse aabitsa restaureerimine

Reet Sonn TÜR

### Kultuuripärandi kaitse, säilitamise ja restaureerimisprobleemid Tartu Ülikoolis

Tullio Ilomets TÜ orgaanilise keemia instituut

## Mida raamatukogu säilitab — infoteaduslik vaade

*Kurmo Konsa*

Säilitamine — kõik tegevused, mis aeglustavad säilikute vananemist, takistavad nende kahjustumist ja pikendavad seeläbi kogude kasutusaega.

Kahjustumise all mõistetakse tervet rida protsesse, mille tulemusena artefaktide\* materjalides või struktuuris toimuvad muutused vähendavad objektide säilivuskvaliteeti.

Kahjustusprotsessid grupeeritakse:

- füüsikalisteks,
- keemilisteks,
- mehaanilisteks ja
- bioloogilisteks.

Säilivuskvaliteet on objekti omadus säilitada teabeterviklus ja käideldavus ettenähtud aja kestel.

Teabeterviklus hõlmab neid artefakti olulisi tunnuseid, mis määratlevad selle kui teistest selgelt eristatava tervikliku objekti. Teabetervikluse seisukohalt on erinevate artefaktide korral olulised erinevad tunnused.

Käideldavus on artefakti võime täita talle ettenähtud funktsioone. Käideldavus väljendab objekti kättesaadavust ja kasutuskõlblikkust.

---

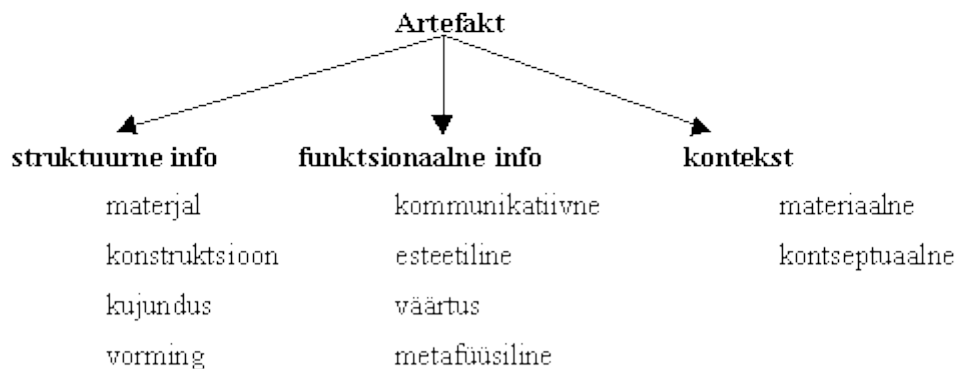
\* Artefakt — igasugune inimese poolt loodud materiaalne objekt.

## Artefakti infosisalduse mudelid

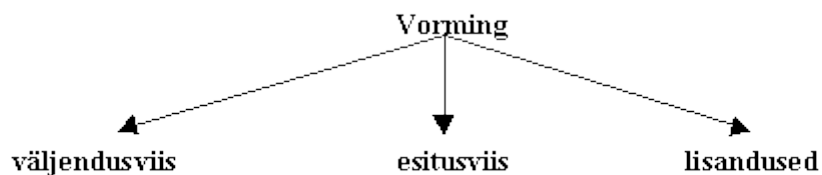
### Dihhotoomne mudel



### Tasandiline mudel



Vorming — info esitus-, struktureerimis- ja paigutusviis.



### Järeldused

- Trükised on artefaktid, mis sisaldavad vägagi erilaadilist infot.
- Artefakti informatsiooniline struktuur ei ole lihtne, kuna erinevad infotasandid on omavahel seotud ja mõjutavad üksteist.
- Artefaktid ei ole kunagi oma informatsiooniliselt struktuurilt üksteisega identsed.
- Säilitusstrateegiate valikul on artefaktide informatsioonilise struktuuri arvestamine fundamentaalse tähtsusega.

- Informatsiooni uuendamisel (kserokopeerimine, mikrovormide loomine, digiteerimine jms.) luuakse uus dokument talle eriomase infostruktuuriga.

Asjassepuutuvat kirjandust

Angelika Menne-Haritz, Nils Brübach. The intrinsic value of archive and library material. Digitale Texte der Archivschule Marburg. Nr. 5. — <http://www.archivschule.de/intrinsengl.html> 01.08.1997.

Kurmo Konsa. Säilitamine muuseumis — teoreetilised alused // Viljandi Muuseumi aastaraamat 1997. Viljandi, 1998. Lk. 72–88.

Luciana Duranti, Terry Eastwood, Heather MacNeil. The preservation of the integrity of electronic records. School of Library, Archival&Information Studies, University of British Columbia Vancouver, B. C. — <http://www.slais.ubc.ca/users/duranti/index.htm>

Peter van Mensch. Methodological museology; or, towards a theory of museum practice // Objects of knowledge. London and Atlantic Highlands : The Atlone Press, 1990. P. 141–157.

Peter van Mensch. Towards a methodology of museology. University of Zagreb. — <http://www.xs4all.nl/~rwa/contents.htm> 1992.

G. Thomas Tanselle. Texts and artifacts in the electronic era. — <http://www.cc.columbia.edu/cu/21stC/issue-3.2/tanselle.html>

G. Thomas Tanselle. Literature and artifacts : [Collection of articles]. Virginia : The Bibliographical Society of the University of Virginia, 1998. 356 p.

Virve Sarapik. Keel ja kunst. Tallinn, 1999. 336 lk.

## **Varade säilitamisest TÜ raamatukogus ja ülikooli vanad kogud**

*Kersti Jalas*

Ettekandes antakse ülevaade varade säilitamisest sõjajärgsel perioodil, mil neile probleemidele hakati teadlikumalt ja sihipärasemalt tähelepanu pöörama. Ülikooli rektori käskkirjaga 1. dets. 1949. a. moodustati komisjon, kes oma esimesel koosolekul 12. jaan. 1950. a. otsustas:

1. hakata süstemaatiliselt uurima raamatute säilitamistingimusi, jälgima õhuniiskust ja temperatuuri, milleks tuli igasse hoidlasse hankida psühro- või hügromeeter ja termomeeter;
2. jälgida, et raamatuhooldajad hoitaks ühtlast temperatuuri, selleks peeti eriti vajalikuks ruumide kütmist kevadel;
3. hakata võitlema tolmu vastu, selleks pidi raamatukogu direktor esmalt tegema rektoraadile ettepaneku tolmuimejate muretsemiseks;
4. hakata tuulutama hoidlaid, kui välistemperatuur on madalam ruumis valitsevast temperatuurist.

Samal aastal hangitigi mõned psühromeetrid ning hoidlates hakati õhuniiskust ja temperatuuri jälgima 8 vaatluspunkti. Fondide korrashoid oli tõusnud teravalt päevakorrale.

1956. a. seati raamatukogus sisse igakuised sanitaarpäevad. Üha enam kasvas vajadus spetsiaalse töögrupi järele. 1957. a. saadi üks restauraatori ja kaks köitja kohta. Raamatukogus kummitas pidev ruumipuudus, mis tingis kolimisi, üks suuremaid toimus 1964. a. Pinget lisas 1965./1966. a. talv pärast ülikooli peahoone põlemist, kui tuli päästa tulest ja veest kahjustatud ajaloo-keeleteaduskonna raamatukogu varad. 1966. a. sai raamatukogu 16 uut ametikohta ning hoiuosakonna juurde moodustati hügieeni- ja restaureerimis sektor. 1. juulist 1966 hakkas tööle hügieenigrupp E. Kooli juhendamisel, kuhu kuulus 8 hügienisti-desinfektorit. 1967 asus sektorijuhatajana tööle E. Valk-Falk. Sektorisse kuulus kolm restauraatorit, kaks köitjat ja üks keemik. Tööd oli palju ja nii kasvas sektorist iseseisev osakond, mis fikseeriti ametlikult 1. juulil 1970.

Raamatuvarade paiknemine viies erinevas hoones tegi nende säilitamise väga komplitseerituks. Igal majal olid omad hädad ja puudused.

Raamatukogu uue hoone ehitus algas 1975. a. lõpus. Uude majja ülekolimise ootuses algas juba 1979. a. lõpus raamatute puhastamine ja desinfitseerimine ning pakkimine. Tekkis vajadus suurema, spetsiaalse desinfektorite töögrupi järele ja 1981 võetigi 30 inimest ajutiselt raamatuid puhastama.

Küllaltki suur restauraatorite ja köitjate kollektiiv tagas raamatuvaramu järjepideva hoolduse ja kaitse just uues majas. Aastate jooksul stabiliseerus maa-aluste hoidlate säilitus repiim, kuid tänini on jäänud probleemid KHO kogude, raamatumuuseumi ja kõige alumise, C-korruse hoidlaga.

Praegusel hetkel on TÜ Raamatukogu varade säilitamisel 3 põhilist vaenlast. Need on:

- tolmu-tahm,
- rahanappus,

- kogude hooldajate vähesus.

TÜ erialakogude vanema raamatuvara säilitamise seisukohalt on hetkel tähtis selle järkjärguline üleandmine pearaamatukokku. Raamatukogu ruumides seisab ligi 1000 kasti annetatud ja üle antud raamatutega, mis ootavad kannatlikult puhastamise ja raamatukogundusliku töötlemise järke. Need on raamatukogusse tulnud tänu ülikoolis valminud uusehitistele ja samuti õppejõudude-professorite pärandusena. Töö kogudega on aeganõudev ja mahukas, hõlmates mitu etappi. Ettekandes nimetatakse huvitavamaid kogusid, mis on antud hoiule ülikooli raamatukogusse viimase kümne aasta jooksul zooloogia ja hüdrobioloogia instituudist, Tartu observatooriumist, anatoomia ja farmaatsia õppetoolist, ülikooli kunstimuuseumist, mikrobioloogia kateedrist jm. Raamatukogusse on jõudnud mitme ülikooli õppejõu, tuntud teadlase isikuarhiiv ja käsikirjapärand.

## Kogude säilitamisest Eesti Rahvusraamatukogus

*Mari Siiner*

Säilitamisega seotud tegevust on kergem korraldada, kui raamatukogus on välja töötatud säilitamisprogramm (-strateegia). Kui vastav programm puudub riiklikul tasandil, siis osutub vajalikuks selle olemasolu institutsioonides.

Säilitamisprogramm on säilitusalase töökorralduse (preservation management) aluseks raamatukogus, määratledes terve rea seotud toiminguid (koos selleks vajalike ressurssidega), struktuuriüksuste koostöö ja arengusuunad.

Kui RR-is teeb ja koordineerib konserveerimisalaseid töid säilitusosakond, siis säilitusküsimuste kooskõlastamiseks loodi 1998. a. säilitusnõukogu, kelle põhiülesandeks on säilitusprogrammi väljatöötamine (sõnastatud kujul teatud kindla ajaperioodi kohta) ja selleks vajalike ressursside planeerimine.

Programmis tuleb välja töötada prioriteetsed arengusuunad, lähtudes säilitamise klassikalistest valdkondadest:

- säilikute füüsilise seisundi kontroll ja nende hoolduse korraldus,
- keskkonnatingimuste kontroll ja juhtimine,
- konserveerimise ja ümberköitmise (library binding) korraldamine,
- ohuplaani koostamine,

- personali- ja lugejakoolitus säilitusküsimustes,
- tagatis- ja kasutuskooptide valmistamine (reformatting), sh. mikrofilmimine ja digiteerimine,
- struktuuriüksuste ja institutsioonide vahelise koostöö reeglistik.

Selle programmi eesmärgiks on positiivse ja kogu raamatukogu personalile arusaadava suhtumise kujundamine säilitamisesse, juhtkonna ja spetsialistide kaasamine probleemide lahendamisse, teadlikkuse suurendamine säilitusalastest probleemidest, säilitamiseks vajalike ressursside ja ülesannete parem jaotamine (ümberjaotamine).

Säilitamisega tegelemist ei saa delegeerida ainult üksikutele osakondadele. Teatud kindlasse säilitusalasesse tegevusse peavad olema haaratud raamatukogu kõik osakonnad vastavalt oma töö spetsiifikale.

Kuna enamik säilitamisprogrammi osi on väga ressursimahukad ettevõtmised, on kooskõlastatud programm väga oluline säilitusalase töö efektiivsuse tõstmiseks.

Struktuuriüksused, kes tegelevad programmi mingi osa elluviimisega, peaksid tundma programmi tervikuna ja ressursside jaotust selle eri osade vahel (tööjõud, töövahendid, raha).

Sellise klassikalise säilitusprogrammiga on määratletud ka säilitamise ja konserveerimisega tegeleva osakonna tegevus, arengusuunad ja ressursid säilitusosakonna senistele põhilistele tegevusvaldkondadele:

- ennetav säilitamine;
- korrigeeriv säilitamine (remedial preservation) s.o. konserveerimine ja restaureerimine;
- konserveerijate, raamatukogutöötajate säilitusalane koolitus, metoodiline töö, näituste korraldamisega seotud tööd ja klienditeenindus;
- säilitusalased statistilised uuringud (keskkonna, kliima, kogude seisundi analüüs);
- mikrofilmimine.



# **Eesti trükise seisund ja säilivus. Projekt Thule keemiliste uuringute metoodika ja tulemused**

*Jaan Lehtaru*

THULE alaprojekt "Kultuuriväärtuste seisund Eesti suuremates raamatukogudes" teostati ajavahemikul 1998. a. detsember kuni 2000. a. mai. Projekti koordinaatoriks oli Rahvusraamatukogu (säilitus- ja ennistusosakonna juhataja Mari Siiner) ning projektis osalesid neli Eesti suuremat raamatukogu: Eesti Rahvusraamatukogu, Tartu Ülikooli Raamatukogu, Eesti Akadeemiline Raamatukogu ja Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu. Kaasosalejaks oli Tallinna Tehnikaülikooli materjaliuuringute keskus. Konsultantidena osalesid Jonas Palm Kopenhaageni Kuninglikust Raamatukogust ja Kurmo Konsa Eesti Postimuuseumist. Projekt sai võimalikuks tänu UNESCO, OEF ja OSI–Budapesti rahalisele ning Helsingi Ülikooli Raamatukogu ja Stokholmi Kuningliku Raamatukogu moraalsele toetusele. THULE projekt tugineb UNESCO programmile "Memory of the World".

Projekti eesmärgiks oli:

1. raamatukogude kogude uuringuteks kasutatavate metoodikate kaasajastamine ja ühtlustamine,
2. peamiste kogude seisundi väljaselgitamine,
3. säilitustingimuste analüüs ja enim ohustatud kogude kindlaksmääramine,
4. uuringute teostamiseks vajaliku materiaali-tehnilise baasi loomine ja osalejate väljaõpe.

Projekti tulemusena valmis andmebaas ja aruanne, mis peaksid saama aluseks raamatuvarade säilitamise tagamisel nimetatud raamatukogudes ning aitama käivitada raamatuvarade riiklikku säilitamispoliitikat Eestis.

Valimi eeldatavaks suuruseks otsustati võtta 2000 bibliograafilist nimetust. Valimi suuruse määramisel lähtuti ühelt poolt sellest, et see kajastaks piisava täpsusega üldkogumit (s.o. eesti trükis alates 1525. aastast kuni tänapäevani) ja teiselt poolt projekti käsutuses olevaid ressursse (materiaalsed vahendid ja tööajakulu).

Trükiste mahu järgi võeti loendisse kõik 4- ja enamaleheküljelised trükised. Loendisse ei arvatud ajalehti, ajakirju, graafilisi trükiseid, separaate, noote, kaarte. Antud uuringu raames hinnati arhiiveksemplari, s.t. eksemplari, millele on kehtestatud kõige rangem kasutus- ja hoiukord antud raamatukogus.

Trükiste testimisel saadud andmed võib jaotada kuude suuremasse rühma:

1. identifitseerimine ja leiduvus,
2. trükiste kirjeldamine,
3. paberi seisund,
4. sisuploki kinnituse seisund,
5. köite seisund,
6. paberi füüsikaliste ja keemiliste omaduste määramine.

Paberi keemiliste omaduste määramisel lähtuti põhimõttest, et valitud meetodid oleksid kultuurivarasid mittekahjustavad, kuid samas annaksid võimalikult palju informatsiooni materjali seisundist ja vananemisastmest. Sobiva metoodika valimist mõjutas kindlasti ka analüüside üldmaht ning olemasolevad võimalused. Vananemisastme määramist raskendas asjaolu, et puudusid algandmed paberi seisundi kohta enne vananemist.

Paberi analüüsimisel määrati pH, ligniini- ja kampsisaldus. Paberi pH mõõdeti kontaktmeetodil vastavalt BS 2924 standardile. Ligniinisalduse määramisel kasutati floroglutsiinimeetodit (TAPPI standard T 401) ning kampsisalduse määramine teostati Raspail'i meetodi abil (TAPPI standard 408 om-88). Kui paberi happeliseks muutumine annab meile otsest informatsiooni paberi vananemise kohta, siis ligniini- ja kampsisalduse määramise abil saame välja selgitada nn. riskigrupid, mis alluvad kiiremini vananemisele.

Läbiviidud analüüside tulemustest selgus, et väga happelise ( $\text{pH} < 5$ ) paberiga trükiseid on uuritud raamatukogudes väga palju (76–87%) ning happelise paberiga trükiste tootmise aeg hõlmab ajaliselt märksa pikemat perioodi (1850–1990) kui enamikus teistes riikides. Samuti näitasid analüüsid, et ligniini ja kampsisaldavate trükiste seisund oli üldiselt tunduvalt halvem, võrreldes teiste trükistega.

Uuringud näitasid, et eesti trükise seisund ja tema edaspidine säilivus on murettekitav ning seetõttu peaksid eesti trükise konserveerimine ja säilitamine olema kindlalt üheks peamiseks prioriteediks säilituspoliitika väljatöötamisel Eestis.

## **Vanemate eestikeelsete gloobuste säilivusest.**

### **“Maailma-kerä” restaureerimine**

*Ene Sarap*

XIX sajandi II poolel arenes Eesti kartograafia eriti hoogsalt. Üheks põhjuseks oli maateaduse jõudmine rahvakoolidesse kohustusliku õppeainena, mis nõudis õpikute kõrval ka kaartide ja gloobuste kasutamist.

1879. a. valmis Otepää pastori Jakob Hurda ja Puhja inseneri Heinrich Ludwig Meyeri koostöös esimene eestikeelse trükikirjaga gloobus. Eestikeelseid “maakerasid” valmistati u. 600 eksemplari ning need jõudsid Liivimaa koolidesse 1880.–1881. aastal. 12 värvilist segmenti trükiti kipskerale Tartus Carl Anton Schulzi poolt. Gloobusel on kiri “Maailma-kerä” Tartu. K. Schultzi kiwitruk. Eesti kohanimedest on gloobusele kantud Tallinn ja Tartu. Ainuke teadaolev tänaseni säilinud Hurt-Meyeri “maakerä” on varem kuulunud Middendorffide perekonnale. Praegu asub gloobus Tartumaa Muuseumis Elvas.

„Maailma-kerä” kui tähelepanuväärne kultuurivara suunati restaureerimisele Tartu Ülikooli Raamatukokku. Gloobusele oli ladestunud paks kiht tolmu, kärbsekskrementide, kätehigi ja muud mustust. Kipsil olev paber oli pragunenud, väikseid tükke oli eraldunud koos kipsiga. Paberi pH=5,5. Objekt puhastati esmalt pealmisest mustusekihist. Seejärel eemaldati mustuse alt välja tulnud lakikiht ja laki all olev kätehigi ning mustusekiht. Taastati puuduvad kips- ja paberosad. Kasutatud materjalid: destilleeritud vesi, etüülalkohol, metüülselluloos, kaltsupaber, kips. Peale restaureerimist on paberi pH=5,7.

## Kaantesse peidetud raamat.

### Senitundmatu Tallinna trükis 1649. aastast

*Ellen Allikas*

*Tiiu Reimo*

1649. aastal Tallinnas trükitud saksakeelne Lutheri katekismus oli makulatuurina raamatuköite kaante sisse peidetuna kaua aega tundmatu. Raamatu poognaid oli kasutatud 1533. aastal Londonis ilmunud Polydorus Vergiliuse *Anglicae Historiae* ... (Inglismaa ajalugu) köitmisel kaante makulatuurpapina.

Katekismuse pealkirja võiks tõlkida eesti keelde järgmiselt: Kuldne aare ehk doktor Martin Lutheri katekismus lühikestes küsimustes ja vastustes sõnastatud ja noortele lihtsalt seletatud. Selle koostaja Johannes Tetelbach (1517–1598) oli Wittenbergis olnud Martin Lutheri õpilane. Chemnitzi superintendendina (aastast 1554) oli Tetelbach üks esimesi vaimulikke, kes tõi kirikuellu katekismuse-eksami ja leinajutluse traditsiooni. Saksamaal trükitud katekismuse kohandas katekismuse-eksamiks ja koolivisitatsiooniks Tallinna Oleviste kiriku pastor ja hilisem superintendent Heinrich Vestring. Saksamaalt pärit H. Vestring oli aastast 1600 Tallinnas kooliõpetaja ja tegutses alates 1603. aastast vaimulikuna. Märkimisväärse jälje Tallinna haridusellu jättis H. Vestring linnakooli rektorina ja uue koolikorralduse koostajana aastail 1602–1603.

1649. aastal trükiti tema koostatud katekismuseraamat juba teist korda, selle kirjastas Tallinna raamatukaupmees ja -kõitja Joachim Weiss. Tõenäoliselt oli ka *Anglicae Historiae* köide, mille kaante seest katekismuse poognad leiti, valmistatud Weissi köitekojas.

*Anglicae Historiae* täispärgamentköide oli niiskusest ja hallitusest tugevasti kahjustunud. Kaanekatteks kasutatud pärgament oli kõva ja kokku kuivanud. Kaante täiteks kasutatud makulatuurpapp mõõtmetega 32x21 cm koosnes kümnest kokkuliimitud paberi kihist. Aja jooksul oli kihtidevaheline liim vee ja hallitussente toimel oma liimiva toime kaotanud ning lehed olid seetõttu kergesti lahtivõetavad. Makulatuurpapp oli kokku liimitud kaanepikkustest, aga erineva laiusega ribadest. Esikaane täidislehed olid heas seisukorras, tagakaane keskosa ja alumine serv aga analoogiliselt kattepärgamendiga kogu kaane paksuses pehastunud ja suurte puudujääkidega.

Restaureerimisel eraldati kõigepealt makulatuurikihid üksteisest kuivalt. Lahtivõetud lehed pesti ühekaupa leiges, 30–35-kraadises vees. Suurem osa tahketest kliistrijääkidest eemaldati lehti pesuvees pintsliga puhastades. Pärast lehtede kuivatamist puhastati paberit

skalpelliga. Pestud ja puhastatud paberi liimistamiseks kasutati 0,5%-list belatiinilahust. Väga pehastunud tükid toestati 9-grammise loorpaberiga.

Makulatuurpabiks kokku liimitud poognalehtedest õnnestus lahti sulatada 11 poognat, mis signatuuridele ja kustostele tuginedes hiljem kokku volditi. Kokku 65-st tekstiga lehest (signatuurid: x–xx8, A–H8, J5) on peale tiitellehe täielikult säilinud 20 lehte.

## **Eesti unikaalse aabitsa restaureerimine**

*Reet Sonn*

1992. a. leiti Maidla mõisa (Ida-Viru maakond) härrastemaja restaureerimisel pööningult tugevasti kahjustunud trükis, mis osutus vanimaks siiani säilinud Tallinnas trükitud eestikeelseks aabitsaks. Tänu Jõhvi elektrivõrkude ehitusinsenerile Enn Arele leid säilitati ja kingiti 1995. aastal B. G. Forseliuse Seltsile. Raamatuke restaureeriti Tartu Ülikooli Raamatukogus 1995. aasta sügisel.

Aabitsa viimasel leheküljel on pilt kukest, kes õpetab kahte last ja kahte kanapoega lugema. Selle alla on trükitud Tallinnas Trükitud Lindworsse kirjadega 17.. Aastal. Kahe viimase numbri kohalt oli tükk välja rebenenud. Pedagoogikadoktor Lembit Andresen dateeris aabitsa ilmumise ajaks 1777. aasta. Sellel aastal Tallinnas trükitud aabitsate kohta puudusid senini andmed. 1800. aastast pärinev Tallinnas välja antud aabits asub Eesti Kirjandusmuuseumis ja 1786. aasta ainuke teadaolev säilinud eksemplar kadus pärast sõda.

Aabitsal on 16 lehekülge. Tekst on trükitud kaksiklehtede ühele poolele ja tekstita lehepooled on kokku kleebitud. Raamatu kaantest oli säilinud ainult veidi kaanetäidist, tükike nahka ja õmblusniiti. Lehed olid koltunud, kulunud, pehastunud, kortsunud, paljude rebendite ja puuduvate osadega, kaetud mustuse (tolm, tahm, putukate ekskremendid, liiv, krohv) ning mustade ja pruunide hallitusplekkidega. Lehenurgad olid võidunud ja rullunud. Paberi pH=5,6.

Restaureerimise käigus mustus eemaldati. Lehti pesti destilleeritud veega. Kokkukleebitud lehed võeti lahti, tugevdati jaapani paberiga ja ühendati uuesti. Puuduvad osad asendati käsitsi. Paber neutraliseeriti kaltsiumhüdroksiidi vesilahusega (pH=9) ja liimistati 0,5%-lise metüülselluloosi vesilahusega. Pärast restaureerimist pH=6,7.

Kaksiklehti enam kokku ei murtud ja raamatukest uuesti ei köidetud. Lehti säilitatakse ümbrises puhverdatud filterpaberite vahel.

Aabitsat hoitakse deponeerituna Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus.

# Kultuuripärandi kaitse, säilitamise ja restaureerimisprobleemid

## Tartu Ülikoolis

*Tullio Ilomets*

Tartu Ülikooli ajaloo- ja kultuuripärandit võime liigitada vastavalt objektide iseloomule alljärgnevalt.

Arhitektuurimälestusmärgid.

1632.–1654. a., Academia Gustaviana ajast on Tartus säilinud algselt prof. Scheleniuse valdusse kuulunud maja praeguse aadressiga Jaani 20. Samas hoones toimus õppetöö ka 1690–1699 Academia Gustavo-Carolina Tartu-perioodil. Ülikooli taasavamise järel 1802. a. asus siin kuni 1809. aastani tolleaegse Eesti- ja Liivimaa pinnal esimene farmaatsia- ja keemialabor, samuti looduskabinet. Ka hilisemal ajal on see maja ühel või teisel viisil olnud seotud ülikooliga, olles ainuke rootsiaegse ülikooli hoone, mis on säilinud seniajani. Käesoleval ajal on ta kaitse all, kuulub eravaldusesse ja kipub lagunema.

1802. a. taasavatud Tartu Ülikoolil täitub 2002. aastal kaks sajandit pidevat tegevust. Selle pika perioodi algaastaist pärinevad mitmed senini ülikooli poolt kasutusel olevad hooned, nagu peahoone, tähetorn, vana anatoomikum, botaanikaai vana hoone, Bocki maja, ülikooli kirik, mis kõik on arhitektuurimälestistena kaitse all, sama sajandi lõpus ehitatud uus anatoomikum kaasa arvatud.

Muuseumid, kollektsioonid.

Ülikoolil on õiguslikust seisukohast ainult kaks muuseumi — ajaloomuuseum ja kunstimuuseum. Endine zooloogia- ja geoloogiamuuseum on vastavate instituutide allüksused ja neile ei rakendu muuseumiseadus. Neid tuleb lugeda kollektsioonide hulka. Niisugune seisund saavutati mõni aasta tagasi ülikoolipoolse reformipoliitika tulemusena. Oleks aeg taastada neile iseseisvate muuseumide õigused. Kollektsoonidest on märkimisväärsed Rauberi-nimeline kollektsioon, patoloogilise anatoomia suur kollektsioon, farmaatsia instituudi droogide kollektsioon ja lisaks mitmed teised.

Ajalooline ja kunstiline mööbel, interjöörid.

Maalid, graafika, skulptuur. Mälestustahvlid.

Ajaloolise ja teadusajaloolise väärtusega esemed, aparatuur ja seadmed.

Teavikud.

Raamatukogud, raamatud, käsikirjad jm.

Fotokogud (negatiivid, positiivid).

Filmikogud.

Magnetofonilintide kogud.

Videofilmide kogu.

Kalmistud, parkalad (Toomemägi).

Põhiprobleemid. Arhitektuurimälestiste restaureerimise taseme tagamine. Ajaloomuuseumi säilikute arvelevõtt, süstematiseerimine ja eksponeerimine või hoiustamine. Ühtne TÜ ajaloomuuseum koos tähetorni ja vana anatoomikumiga. Teavikute arvelevõtt ja süstematiseerimine, hooldamine, restaureerimine. Ülikooli allasutustes oleva kultuuripärandi kaitse ja säilitamine. Restaureerimislaborite üleülikoolilise süsteemi paikapanek ning sellealase töö senisest tunduvalt suurem ülikoolipoolne väärtustamine. Restaureerimisalase väljaõppe ja täiendõppe plaanipärasem jätkamine. Ülikooliga seotud isikute haudade kaitse ja hooldussüsteemi väljatöötamise lõpetamine ja ettepanekute tegemine Tartu linnavalitsusele.